

עצים ששווה להכיר

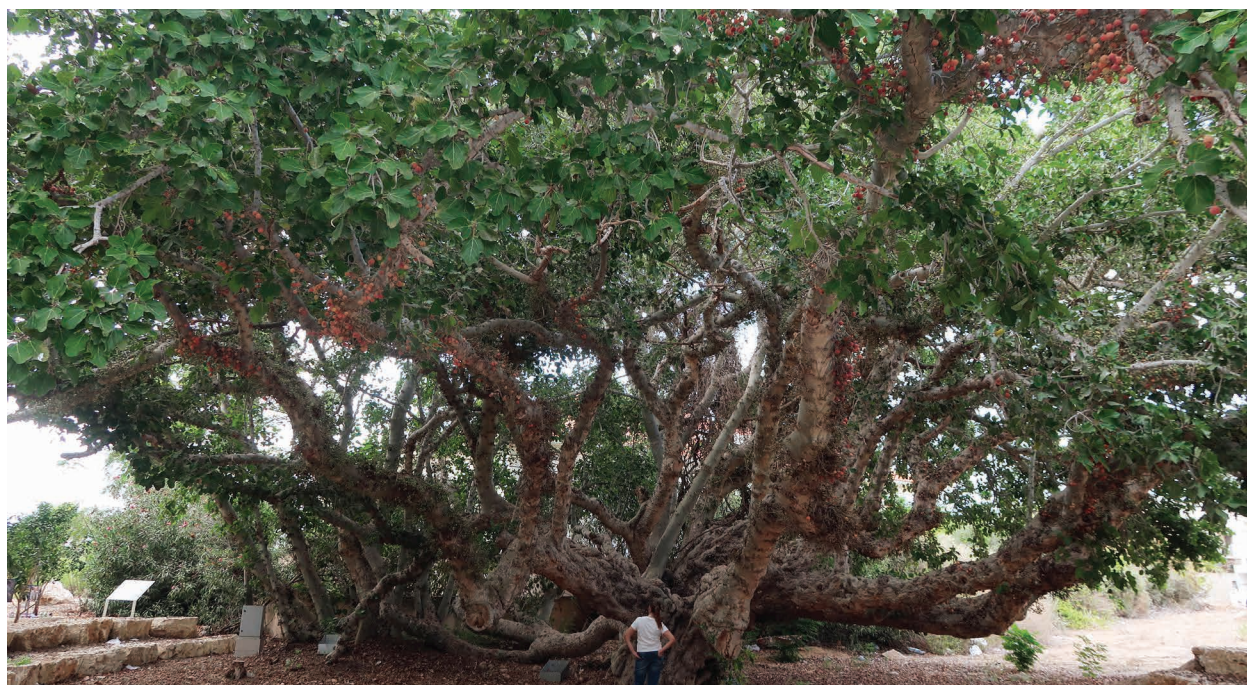
אוסי בנימין

אוסי בנימין, אילנאית
Trees@Osibenjamin.com

גבירת השקמה מאשקלון

מהמופע העוצמתי של השקמה ניתן להבין את הסיבה לכינויים שהשקמים זכו להם בעת העתיקה: 'עין החוכמה', 'גבירת השקמה' ו'גבירת הנחשבים' (יהב, 2022).

בעיר אשקלון, בחורשה על טיילת יקותיאל אדם, ניצבת במלוא הדרה 'גבירת השקמה מאשקלון' (איור 1). זהו פרט חריג בגודלו ממין פיקוס השקמה (*Ficus sycomorus*).

איור 1

השקמה מאשקלון
צילום: אוסי בנימין

השקמה נמצאת סמוך לכנסיות מהתקופה הביזנטית, שאשקלון נודעה בה כעיר מסחר חשובה (דן, 1980). 150 מטר דרומית לה נמצאת רצפת פסיפס, שריד מכנסייה ביזנטית מהמאה החמישית, במרחק 300 מטר שרידי כנסייה מפורטת אחרת. במרחק 500 מטר ניצב קבר השייח' עוואד מהתקופה הממלוכית (איור 2). מיקומה על דרך הים לצד מקומות קדושים מתקופות שונות מעיד על חשיבות האזור שצמחה בו.

במפה מנדטורית משנת 1935 סומנו חורבות הכנסייה הביזנטית אל-סוואריף וקבר השייח' עוואד כמצויים בשטח חקלאי של היישוב חממה, שסומנו בו עצים למסחר. היעדר סימון לשקמה הצמודה לכנסייה בשטח החקלאי, מעיד על חשיבותה כעץ שאינו מיועד לצורכי מסחר (איור 3).

זוהי שקמה עתיקת יומין ואדירת ממדים, שחופתה מצילה על שטח של כחצי דונם. בעבר חסו בצילה העולים לרגל למקומות הקדושים הסמוכים לה, שיירות סוחרים וכן צבאות שעברו לצידה על דרך הים העתיקה (via Maris).

חופת הצמרת עגולה וצפופה, ושטחה כ-500 מ"ר. היקף הגזע 11 מטר, מתפצלים ממנו ארבעה ענפי שלד, שהיקף כל אחד מהם 3 מטר. מומחים תייגו אותה כאחת הגדולות והוותיקות בארץ (מנדל, 2022). גילה הוערך בין 700 ל-1,200 שנה ויותר (גלון, 2022). היא חיונית על פי העלווה והפגות. השקמים בישראל אינן עץ בר (דנין, 1990), הן ניטעו מייחורים זה אלפי שנים. אצל שקמים שניטעו בחול, רוב הגזע נסתר מהעין וקבור בחולות נודדים (יזרעאלי, 2025), ועם שינוי מפלס הקרקע השקמים מפתחות מערכות שורשים נוספות (אלמליח, 2025).

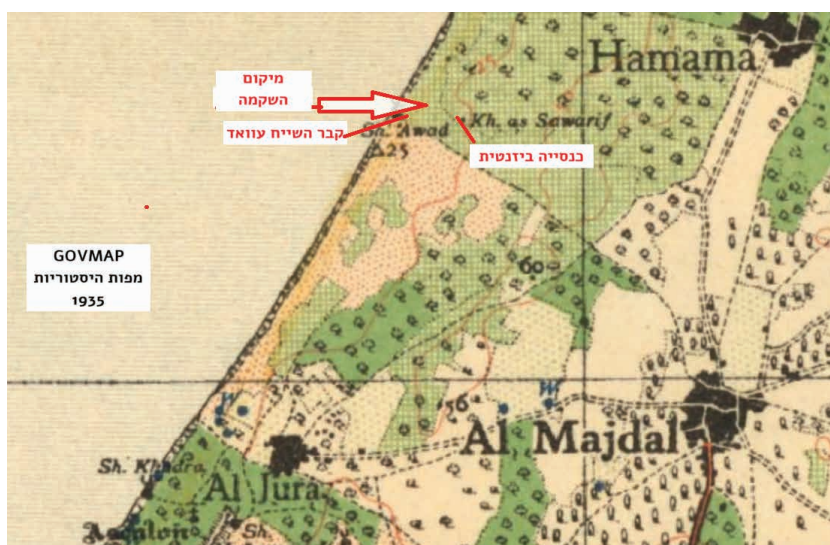
איור 2

מיקום השקמה, הכנסיות הביזנטיות וקבר השייח' בקרבתה כיום מבוסס על תצ"א מתוך המרכז למיפוי ישראל GOVMAP.

איור 3

מיקום השקמה ליד כנסייה ביזנטית וקבר השייח' מ-1935 מבוסס על מפה מנדטורית 1:100,000 משנת 1935. המרכז למיפוי ישראל GOVMAP.

'גבירת השקמה מאשקלון' שרדה סערות ואירועי מזג אוויר קיצוני במהלך מאות שנים, חילופי עמים ושבתים ושיירות ודתות, עד הקמת מדינת ישראל, ודווקא מאז היא מאוימת ואינה זוכה להגנה. אני קוראת לבטל ייעוד מגורים לשלושה דונם בלבד עוד היום ולחבר אותם לגינה הציבורית ולטיילת. שקמה אדירה וקשישה זו איננה מתאימה להעתקה, שמחייבת השחתה של המבנה המיוחד שלה וקיצוץ ענפיה. יש לשמרה במקום שהיא נטועה בו כבר 1,000 שנה, לתת לה להמשיך להתרחב ולשגשג ולהעניק מטובה. אפשר ללמוד ממנה על חוסן וגמישות, על הכלה ותרבות ועל סבלנות וסלחנות אין קץ.

קישור למיקום השקמה במפות עמוד ענן:

<https://amudanan.co.il/#!wiki=P116384>

קישור למיקום השקמה ביישומון waze:

צבי סגל 72–83 אשקלון

<https://waze.com/ul/hsv8s68gdp>

בלהט תכנון העיר לצורך קליטת עלייה (גולן, 1996), משנות ה-50 ואילך, השקמה, כמו שאר העצים בעיר, לא זכתה להתייחסות. בשנת 1964 תוכננה שכונת ברנע, והשקמה נקלעה למגרש בייעוד מגורים הצמוד לשצ"פ. כל המגרשים בייעוד ציבורי ובייעוד מגורים נמסרו לניהול קק"ל.

למראית עין, נדמה שהשקמה האדירה נטועה בגינה ציבורית, כיוון שבפיתוח הגינה הועתקו עצי אשל וניטעו עצי זית גם בחלקות המיועדות למגורים (איור 4). לאחרונה הופקדה תוכנית חדשה לעיר, אך המגרש עודנו בייעוד מגורים, ועד היום השקמה אינה מצויה ברשימת האתרים המיועדים לשימור בעיר.

לאחר שנמצאה במקרה בדצמבר 2022, קבורה בפסולת ובערמות חול, גם ושיחים, תהו המומחים מדוע לא דווחה ולא תועדה בסקרי עצים עתיקים ולא בפרויקט עצי מורשת (גולן, 2022). לאחר ניקוי הפסולת נחשפה השקמה במלוא הדרה, ולמרות זאת אין בינתיים שינוי במצבה הסטטוטורי.

איור 4

השקמה במלוא הדרה וייעודי הקרקע של החלקות

בכחול קווי גוש/חלקה. מבוסס על תצ"א של המרכז למיפוי ישראל GOVMAP.

מקורות

דנין א. 1990. השקמה אינה עץ בר. **טבע וארץ**, 325, 28–31. ייב ד. 2022. **בעקבות עצי השקמה הנכחדים**. מהדורה מורחבת. תל אביב: מישב. יזרעאלי א. 2025. **איום הבינוי והתשתיות על עצי השקמה וכתרונות**. כנס עצי שקמה, קק"ל. מנדל צ. 2022. **בחנית עץ השקמה באשקלון**. דו"ח חוות דעת מקצועית.

אלמליח ד. 2025. **העתקת פיקוס השקמה חולון**. כנס עצי שקמה, קק"ל. גולן א. 1996. עיונים בתקומת ישראל. כרך 6. בתוך: פנחס גנוסר (עורך). **אשקלון: אכלוס המרחב הנוש ותרונתה של עיר פיתוח מוקדמת**. המרכז למורשת בן-גוריון, קריית שדה בוקר: הוצאת הספרים של אוניברסיטת בן-גוריון בנגב. עמ' 226–229. גולן י. 2022. **חוות דעת על פיקוס השקמה אשקלון**. דו"ח חוות דעת מקצועית. דן י. 1980. **הסחר הבין-לאומי של ארץ-ישראל בתקופה הביזנטית**. מאמר לכנס חוקרים, יד בן-צבי.